

ROBERT
GRAVESCLAUDIUS ZEUL
și soția sa, Messalina

*Domnia zbuciumată a lui Tiberius
Claudius Cezar, Împăratul Romanilor
(născut în anul 10 î.H., mort în anul 54 d.H.),
spusă de el însuși; încă și uciderea sa de mâinile
cunoscutei Agrippina (mama Împăratului Nero)
și zeificarea ce a urmat, spuse de alții.*

Traducere din limba engleză și note de

N. Steinhardt

Au trecut doi ani de când am sfârșit de scris pe-ndelete cum de s-a făcut că eu, Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, schilodul, bâlbâitul, nerodul familiei, pe care niciuna dintre ambițioasele sale rude însetate de sânge nu a socotit că merită a-și da osteneala de a-l executa, de a-l otrăvi, de a-l împinge la sinucidere, de a-l trimite în surghiun pe o insulă pustie ori de a-l lăsa să piară de foame — după deprinderea cu care toți se descotoroseau unii de alții — cum de s-a făcut, spuneam, că eu le-am supraviețuit tuturor, până și smintitului meu nepot Gaius Caligula, pomenindu-mă într-o bună zi proclamat pe nepusă masă Împărat de către caporalii și sutașii A.D. 41 din garda palatului. Am încheiat povestirea în acest punct dramatic; lucru cu totul nechibzuit pentru un istoric de profesie ca mine, și pe care n-ar fi trebuit să-l fac. Nu șade frumos ca un istoric să-și întrerupă narațiunea într-un punct culminant. S-ar fi convenit s-o duc mai departe cel puțin încă o etapă. Trebuia să relatez ce a gândit restul armatei despre actul cu totul neconstituțional al gărzii palatului și cum a privit lucrurile Senatul, și cum le-a venit să se plece unui suveran atât de puțin promițător ca mine și dacă au urmat ori nu vărsări de sânge, și care a fost soarta lui Cassius Chaerea, a lui Aquila, a Tigrului — toți ofițeri din gardă — și a lui Vinicius, care era soțul nepoatei

mele, precum și a celorlalți ucigași ai lui Caligula. Ți-ai găsit, ultimul lucru despre care am scris a fost șirul de gânduri — absolut fără vreo legătură cu evenimentele — ce-mi trecea prin minte în vreme ce eram aclamat și purtat de jur împrejurul curții palatului pe umerii a doi caporali din gardă, iar coroana din foi de stejar aurit a lui Caligula îmi ședea strâmb pe cap.

Pricina pentru care nu am mers mai departe cu povestirea este că am scris-o nu atât ca pe o oarecare istorie, cât mai ales ca pe-o anume pledoarie — o motivare a faptului că mi-am îngăduit să devin monarhul lumii romane. Vă reamintiți poate, dacă ați citit povestirea, că atât bunicu-meu, cât și taică-meu au fost republicani de nădejde și că eu am călcat pe urmele lor; domniile unchiului meu Tiberiu și nepotului meu Caligula n-au făcut decât să-mi întărească prejudecățile antimonarhice. Aveam cincizeci de ani când am fost proclamat Împărat și la vârsta aceea nimeni nu-și schimbă cu una, cu două apartenența politică. Așa că, în realitate, am scris pentru ca să arăt cât de nevinovat eram de orice poftă de a domni și cât de imperioasă a fost stringenta necesitate de a ceda toanei soldaților: a refuza ar fi însemnat nu numai propria-mi moarte, ci și pieirea soției mele, Messalina, de care eram îndrăgostit, și a copilului nostru încă nenăscut. (Mă întreb de ce oamenii au simțăminte atât de puternice față de un copil încă nenăscut.) Doream mai presus de orice să nu fiu stigmatizat de posteritate drept un oportunist iscusit care a făcut-o pe nătângul, ținându-se deoparte și așteptând momentul potrivit până ce a aflat de firele unei uneltiri urzite chiar înlăuntrul palatului împotriva Împăratului său și atunci a ieșit fără a se rușina la lumină spre a se vădi candidat la

succeșiune. Această urmare a povestirii mele este menită a veni în apărarea drumului greșit pe care am mers în cei treisprezece ani de când împărătesc. Trag, adică, nădejde să-mi justific faptele, în aparență neconsecvente, din diferitele faze ale domniei mele, arătând cum se leagă ele de principiile pe care totdeauna le-am mărturisit și de care, o jur, nu m-am îndepărtat nicicând în chip voit. Dacă nu le voi putea justifica, sper cel puțin să arăt situația nespus de grea în care mă aflu și să-i las pe cititorii mei să hotărască ei ce altă cale sau ce alte soluții mi-ar fi putut sta la îndemână.

Și-așa, să reiau firul povestirii de unde îl lăsasem. Dar mai întâi să repet că lucrurile acestea ar fi putut ieși mult mai rău pentru Roma dacă Irod Agrippa, regele iudeu, nu se nimerea să fie în vizită aici. A fost singurul om care, la drept vorbind, nu și-a pierdut capul în timpul crizei iscate de uciderea lui Caligula și care a salvat de la căsăpire de către oștenii batalionului de gardă german tot publicul ce se afla în teatrul de pe Colina Palatină. Ciudat însă că, până la aproape ultima filă a povestirii mele, cititorii nu vor fi dat de nicio referire directă la surprinzătoarea istorie a lui Irod Agrippa, deși în mai multe locuri ea s-a împletit îndeaproape cu a mea. Adevărul era că, dacă aș fi acordat cuvenita importanță pățaniilor sale — vrednice de a fi citite pentru valoarea lor — însemna să fac dintr-însul un personaj prea însemnat în cursul celor ce aveam de spus: punctul central al narațiunii se afla altundeva. Povestirea mea, de altfel, se găsea neîncetat în primejdie de a fi covârșită de chestiuni cam prea fără rost. Bine am făcut că am luat această hotărâre, deoarece Irod ocupă un loc de seamă în ceea ce urmează și pot acum, fără a mă teme de

vreo digresiune lipsită de sens, să înșir povestea vieții lui până la data uciderii lui Caligula și apoi s-o continui paralel cu a mea până ce voi ajunge la moartea sa. În felul acesta nu se va produce deloc acea slăbire a unității dramatice pe care ar fi iscat-o extinderea povestirii de-a lungul a două cărți. Nu vreau să spun că sunt un istoric iubitor de efecte dramatice; după cum ați văzut, sunt mai degrabă rezervat față de rigorile literare. Dar fapt e că nimeni nu ar putea scrie despre Irod fără a înfățișa povestirea într-un stil măcar în parte teatral. Căci așa a și trăit Irod însuși — aidoma principalului actor dintr-o dramă —, iar partenerii lui s-au priceput să-i dea și ei, tot timpul, replica. Drama lui n-a fost o dramă în înțelesul celei mai curate tradiții clasice, cu toate că până la urmă viața i-a fost curmată în stilul tragic al clasicismului printr-o convențională răzbunare divină pentru convenționalul păcat grecesc al semeției — nu, prea s-au vădit numeroase elementele negrecești dintr-însa. Așa bunăoară, zeul care i-a aplicat pedeapsa răzbunării nu era dintre zeii civilizatei comunități olimpice; el a fost poate cea mai ciudată zeităate pe care ați putea-o găsi undeva în tot cuprinsul întinsei mele împărății, chiar și dincolo de cuprinsul ei, dacă-i vorba pe-așa, un zeu al cărui chip nu este redat nicăieri, al cărui nume credincioșii lui închinători nu au dreptul să-l rostească (deși în cinstea lui se dedau la multe curioase și barbare rituri) și despre care se zice că a trăit singur, la Ierusalim, într-un vechi scrin de lemn de cedru căptușit cu piei de viezure vopsite în albastru, refuzând să aibă de-a face în vreun fel oarecare cu toate celelalte zeițăți de pe lume ori măcar de a le recunoaște existența. Și-apoi era atâta farsă amestecată cu tragedia încât cu greu fi putut vreun dramaturg din Epoca de Aur

să scoată din asta un subiect potrivit.. Închipuiți-vi-l pe impecabilul Sofocle în situația de a trata cu seriozitate și în stil poetic chestiunea datoriilor lui Irod!!! Dar, precum spuneam, trebuie să vă relatez acum mai pe larg ceea ce nu v-am pomenit mai înainte; iar cel mai bun plan ar fi să închei vechea povestire fără nicio altă amânare înainte de a porni la drum cu noua povestire.

Așadar, iată că în cele din urmă o pornesc:

POVESTEA LUI IROD AGRIPPA

Trebuie să știți că Irod Agrippa nu era câtuși de puțin rudă de sânge ori prin alianță cu marele Marcus Vipsanius Agrippa, generalul lui August, care s-a căsătorit cu Iulia, singura fiică a Împăratului, și care a devenit prin ea bunicul nepotului meu Gaius Caligula și al nepoatei mele Agrippinilla. Și nici nu era libertul lui Agrippa; deși v-ați fi putut gândi și la una ca asta, fiindcă la Roma sclavii au, când sunt manumiși¹, obiceiul de a-și lua, în semn de respect, cognomenul fostului lor stăpân. Nu, lucrurile stau după cum urmează: el și-a primit numele pe care l-a purtat, în memoria marelui Agrippa, pe atunci de curând răposat, și a primit acel nume de la moșul său, Irod cel Mare, regele iudeilor. Căci bătrânul acesta excepțional și îngrozitor totodată își datora tronul atât legăturii sale cu Agrippa, cât și protecției lui August, care găsisese într-însul un aliat folositor pentru apropiatul orient.

Neamul Irozilor își avea obârșia în Edom, țara deluroasă ce se întinde între Arabia și Iudea de miazăzi; nu era o stirpe evreiască. Irod cel Mare, a cărui mamă era arabă, a

1. *A manumite*: a elibera un sclav.

primit ocârmuirea Galileii de la Iuliu Cezar în același timp în care taică-su o primea pe cea a Iudeii. Era pe atunci în vârstă doar de cincisprezece ani. A dat de belea încă de la început pentru a fi omorât fără judecată cetățeni iudei, în vreme ce reprima banditismul la el în provincie, și a fost adus înaintea Sinedriului, tribunalul suprem al evreilor. A dovedit multă semeție cu acel prilej, apărând în fața judecătorilor înveșmântat în mantie de purpură și înconjurat de soldați înarmați, dar n-a așteptat pronunțarea sentinței și a părăsit Ierusalimul în taină. Guvernatorul roman al Siriei, la care s-a dus să caute ocrotire, i-a dat o nouă slujbă în acea provincie, ocârmuitor peste un ținut din apropierea Libanului.

În sfârșit, spre a o scurta, acest Irod cel Mare, al cărui tată murise otrăvit în răstimp, a fost făcut rege al iudeilor din ordinul comun al bunicului meu Antoniu și al unchiului mamei mele August (ori Octavian, cum i se spunea atunci) și a domnit vreme de treizeci de ani, cu strășnicie și mărire, asupra unor teritorii mereu extinse, grație generozității lui August. S-a însurat pe rând cu nu mai puțin de zece neveste, dintre care două erau propriile-i nepoate, și în cele din urmă a murit — după câteva neizbutite încercări de sinucidere — de boala poate cea mai dureroasă și mai dezgustătoare din câte sunt cunoscute de știința medicală. N-am auzit să fi avut alt nume decât pe acela de *boala lui Irod*, ori ca, până atunci, să mai fi suferit altcineva de ea, dar simptomele acelei boli erau o foame nesățioasă urmată de vărsături, un stomac în descompunere, o răsuflare puturoasă, organul genital năpădit de viermi și o neîncetată scurgere apoasă din intestine. Boala i-a pricinuit dureri atroce și a întărit până la

nebunie o fire și așa destul de sălbatică. Iudeii spuneau că era pedeapsa Dumnezeuului lor pentru cele două căsătorii incestuoase ale lui Irod. Soția lui dintâi fusese Mariamne, coborâtoare din vestita familie evreiască a Macabeilor, și pe care Irod o iubise pătimaș. Dar odată, când a părăsit Ierusalimul spre a se întâlni cu bunicu-meu Antoniu la Laodiceea, în Siria, a dat poruncă de taină mareșalului curții, în cazul când el (Irod) ar fi răpus de pe urma uneltirilor vrăjmașilor săi, s-o ucidă pe Mariamne pentru ca nu cumva ea să cadă vie în mâinile lui Antoniu; și la fel a făcut și cu alt prilej, mai târziu, când s-a dus să-l întâlnească pe August la Rodos. (Atât Antoniu, cât și August erau cunoscuți ca fiind muieratici.) Aflând Mariamne despre poruncile acestea, i-a purtat, cum era și firesc, pică și a spus față de mama și de sora lui Irod lucruri care ar fi fost mai cuminte să rămână nespuse. Căci ele erau geloase de înrăurirea Mariamnei asupra lui Irod și i-au repetat vorbele de îndată ce el s-a întors, învinuind-o totodată de a fi săvârșit adulter în absența lui — asta de ciudă și ca un act de sfidare; iar numele mareșalului curții a fost dat drept al ibovnicului. Irod i-a executat pe amândoi. Dar mai apoi l-au covârșit într-atâta cea mai aprigă remușcare și mâhnirea cea mai cruntă, încât l-a doborât o fierbințeală care mai că era să-l omoare; iar când s-a însănătoșit, s-a dovedit așa de posac și de fioros, încât cea mai mică bănuială îl mâna să-și execute până și prietenii cei mai buni și rudele cele mai apropiate. Cel mai mare dintre fiii Mariamnei a fost una dintre numeroasele victime ale furiei lui Irod: el și fratele său au fost osândiți la moarte în temeiul acuzației susținute de un frate vitreg al lor — pe care mai apoi Irod, de asemenea, l-a executat — precum că ar fi uneltit să ia

viața tatălui lor. August a comentat cu mult haz execuțiile acelea: „Mai degrabă aș vrea să fiu porcul lui Irod decât fiul lui Irod“. Deoarece lui Irod, evreu după religie, nu-i era îngăduit să mănânce carne de porc, așa încât se putea presupune că porcilor lui le e dat să ajungă până la adânci bătrâneți. Acel nefericit principe, fiul, așadar, cel mai mare al Mariamnei, a fost tatăl prietenului meu Irod Agrippa, pe care Irod cel Mare l-a trimis la Roma, îndată după ce-l lăsase orfan, la vârsta de numai patru ani, spre a fi crescut la curtea lui August.

Cu Irod Agrippa eram leat și ne-am cunoscut bine datorită iubitului meu prieten Postumus, fiul lui Agrippa, de care Irod Agrippa firește s-a legat. Irod era un băiat tare chipeș și a devenit unul dintre favoriții lui August când a apărut pe terenurile liceului¹ de băieți pentru a juca arșice, capra ori de-a aruncatul pietrelor în apă. Dar ce mai pui de ștrengar era! August avea un câine la care ținea mult, unul dintre câinii aceia mari de pază ai templelor, cu coada stufoasă, adus de la Adranos pe lângă Etna, care nu asculta absolut de nimeni altcineva decât de August, în afară de cazul că August îi spunea răspicat: „Ascultă de cutare până ce te chem eu din nou“. Javra făcea atunci precum i se spunea, îndreptând către August, care se îndepărta, priviri nefericite și pline de jale. În ce fel nu știu, dar micul Irod izbuti să-l ademenească pe câine, când acesta era însetat, să bea dintr-un lighean plin cu vin foarte tare și să se

1. Expresia nu constituie un anacronism al traducerii, ci, ca multe altele, reprezintă tendința de „modernizare“ de care dă neîncetat dovadă autorul, care tratează Roma ca pe o mare putere din zilele noastre. Așadar, unele cuvinte care par că distonează (cum ar fi *depeșă* etc.) contribuie în realitate la crearea atmosferei modernizate a povestirii.

cherchelească nu mai puțin decât oricare bătrân ostaș din trupele de linie în ziua eliberării. I-a atârnat apoi o talangă de gât, i-a vopsit coada în galben de șofran și labele și botul în roșu purpuriu, i-a legat bășici de porc de picioare și aripi de gâscă de umeri și i-a dat astfel drumul în curtea palatului. Când lui August i se făcu dor de animalul său preferat și strigă: „Tifon, Tifon, unde ești?” și vietatea aceea cu înfățișare atât de extraordinară se ivi bălăbănindu-se și strecurându-se pe poartă înspre el, a fost una din clipele cele mai grotești din așa-zisa epocă de aur a istoriei romane. Cum însă totul s-a întâmplat pe vremea Sărbătorii Tuturor Nebunilor, ce se ținea în cinstea zeului Saturn, August a trebuit să facă și el haz de necaz. Apoi Irod avea un șarpe îmblânzit pe care-l învățase să prindă șoareci și pe care-l ținea sub manta în cursul orelor de școală, ca să-și distreze prietenii atunci când profesorul stătea cu spatele la elevi. Prezența lui avea într-atâta darul de a distra atenția celorlalți școlari, încât, până la urmă, a fost trimis să învețe împreună cu mine sub supravegherea lui Athenodor, bătrânul-mi pedagog cu barbă albă, originar din Tarsus. Și-a încercat, de bună seamă, șotiile de școlar poznaș și cu Athenodor, dar acesta le-a privit cu atâta îngăduință, iar eu le-am împărtășit atât de puțin, deoarece îl iubeam pe Athenodor, încât s-a lăsat în curând păgubaș de ele. Irod era un băiat strălucitor de inteligent, cu o memorie minunată și un talent deosebit pentru învățarea limbilor. Athenodor i-a spus odată:

— Irod, prevăd că vei fi cândva chemat să ocupi o situație foarte înaltă în țara ta de baștină. Trebuie să-ți petreci fiecare oră a tinereții tale pregătindu-te în vederea acestei meniri. Datorită însușirilor tale, s-ar putea ca până

la urmă să ajungi un cârmuitor la fel de puternic precum bunicul tău Irod.

Irod i-a răspuns:

— Toate bune, Athenodor, dar am o familie mare și rea. Nici cu gândul nu poți gândi ce mai gașcă de cuțitari sunt, cele mai grozave pușlamale de care ai putea da călătorind un an întreg; și, după câte am aflat, nu s-au făcut mai buni de când a murit bunicul, acum opt ani. Nu mă pot aștepta să rămân șase luni în viață, dacă voi fi silit să mă întorc în țara mea. (Întocmai așa a vorbit și bietul taică-meu când se afla la învățătură aici, la Roma, găzduit fiind de Asinius Pollio. Iar unchiul meu, Alexandru, care-l însoțea, a spus la fel. Și-au avut amândoi dreptate.) Unchiul meu, regele Iudeii, este leit bătrânul Irod, dar mic la suflet până și în vicii, nu măreț, precum era celălalt; iar unchii mei Filip și Antipa sunt amândoi doi vulpoi.

— O singură virtute te ferește de multe vicii, prințisorule, grăi Athenodor. Nu uita că neamul evreiesc prețuiește virtutea mai cu râvnă decât orice alt neam din lume: Dacă te vei dovedi virtuos, își vor strânge oricând rândurile în jurul tău.

Irod îi răspunse:

— Virtutea evreiască nu se prea potrivește cu virtutea greco-romană, așa cum ne-o predai, Athenodor. Dar multe mulțumiri pentru cuvintele-ți profetice. Te poți încrede în mine că, odată ce voi ajunge rege, voi fi cu adevărat un rege bun; dar până ce ajung în scaunul de domnie, nu-mi pot îngădui să fiu mai virtuos decât toți ceilalți din familia mea.

Cât despre caracterul lui Irod, ce-aș putea spune? Cei mai mulți oameni — mi-a arătat-o experiența — nu sunt